
Slovenska akademija znanosti in umetnosti
Academia scientiarum et artium Slovenica

Razred za filološke in literarne vede
Classis II: Philologia et litterae

T R A D I T I O N E S

Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje
Acta Instituti ethnographiae Slovenorum

18

Ljubljana 1989

Sprejeto na seji
razreda za filološke in literarne vede
Slovenske akademije znanosti in umetnosti
dne 13. junija 1989
in na seji predsedstva
dne 20. 6. 1989

- 7 Marija Stanonik, Slovenska različica primerjalne slovstvene folkloristike. Oris raziskovalnega dela dr. M. Matičetovega — *Die slowenische Variante der vergleichenden literarischen Folkloristik*
- 55 Slavko Kremenšek, Ob jubileju univerzitetnega profesorja dr. Vilka Novaka — *Jubiläum des Universitätsprofessors Dr. Vilko Novak*

65 **RAZPRAVE / DISSERTATIONES**

- 65 Robert G. Minnich, Govoriti slovensko — biti Slovenec — *Speaking Slovene — being Slovene*
- 89 J. Moser, E. Töschler, »Imajo nas že za Jugoslovane« — »Bezeichnet sind wir als Jugoslawen«
- 107 Niko Kuret, Igra »Hiems et Aestas« — *Das Spiel »Hiems et Aestas«*
- 113 Zmaga Kumer, Ihanska balada o Marjetci — *Eine Kindesmörderinballade aus Ihan*
- 119 Milko Matičetov, Lün(j) — *Lün(j)*
- 125 **12. mednarodni kongres IUAES**
- 125 Tone Cevc, Domneve o stavbnem izviru dveh tipov planšarskih koč na planinah na Slovenskem — *The supposed origin of various types of herdsman's huts in Slovene alpine pastures*
- 131 Jurij Senegačnik, Novejši razvoj planinskega gospodarstva v slovenskih Alpah — *The contemporary pastures economy in the Slovenian Alps*
- 137 Inja Smerdel, Trije ovčarji — *The tree sheepmasters*

147 **IZ ZGODOVINE NAŠE ZNANOSTI / HISTORICA VARIA**

- 147 Helena Ložar-Podlogar, Anton Trstenjak o ljudskem življenju v Prekmurju — *Anton Trstenjak über das Volksleben im Prekmurje (Übermurgebiet)*

167 **GRADIVO / MATERIALIA**

- 167 Angelos Baš, Od Maribora do Trsta leta 1798 — *Von Maribor bis Triest im Jahre 1798*

179 **ZAPISKI / MISCELLANEA**

- 179 Vilko Novak, Madžari v Prekmurju in Slovenci v Porabju — *Die Ungarn im Übermurgebiet und die Slowenen im Raabgebiet*
- 184 Sonja Horvat, Terminologija vojvodinske hiše — *Die Terminologie des Hauses in Vojvodina*

189 **POLEMIKA / DE CONTROVERSIIS DISPUTATIONES**

189 Angelos Baš, Postscriptum

193 **JUBILEJ / IUBILAEUM**

193 Angelos Baš, Sergij Vilfan — sedemdesetletnik — *Sergij Vilfan Siebzigjähriger*

197 **IN MEMORIAM**

197 Zmaga Kumer, Tončka Maroltova (1894—1988)

199 Zmaga Kumer, Marija Šuštarjeva (1904—1988)

201 Mirko Ramovš, Dr. Valens Vodušek (1912—1989)

203 Marko Terseglav, Akademik prof. Boris Merhar (1907—1989)

207 **POROČILA / RELATIONES**

207 Marjetka Golež, 12. mednarodno srečanje Komisije za raziskovanje ljudskih balad — *XII. internationales Symposium der Kommission der Volksballadenforschung*

211 **KNJIŽNA POROČILA IN OCENE / DE NOVIS LIBRIS RELATIONES ET IUDICIA**

A. Baš, *Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času* (J. Radauš-Ribarič) 211 — *Zbornik referatov in razprav s posvetovanja O razmerju med geografijo in etnologijo* (V. Hazler) 215 — M. Stanonik, *Promet na Žirovskem* (M. Ravnik) 218 — T. Cevc, I. Primožič, *Kmečke hiše v Karavankah* (V. Hazler) 221 — J. Volčič in njegovo delo (M. Terseglav) 225 — M. Makarovič, *Narodna nošnja Gorenjske — Rateče* (J. Žagar) 226 — J. Strajnar, *Citira* (I. Cvetko) 228 — S. Mežnarič, »Bosanci«. *A kuda idu Slovenci nedeljom?* (B. Č. Sajko) 229 — Z. Kumer, *Slovenačko narodno pesništvo* (M. Terseglav) 231 — D. Rihtman-Avguštin, *Etnologija naše svakodnevnice* (M. Ravnik) 232 — *Carolija niti* (A. Baš) 234 — *Motivi narodne književnosti u modernoj i savremenoj jugoslovenskoj drami* (Marko Terseglav) 235 — *Tvrtko Čubelić, Povijest i historija narodne književnosti* (Marko Terseglav) 236 — T. Bekič s sodelavci, *Srpsko građansko pesništvo* (Marko Terseglav) 238 — B. J. Warneken, *Populare Autobiographik* (M. Stanonik) 239 — W. Eschker, *Der Zigeuner im Paradies* (M. Kropelj) 240 — S. Glotz, *Les denominations du Carneval* (N. Kuret) 241 — S. E. Marcuss s sodelavci, *Anthropology as a Cultural Critique* (I. Slavec) 242 — O. I. Dej, *Ukrains'ka narodna balada* (M. Terseglav) 244 — *Katalog zur Volkserzählung 1—2* (M. Kropelj) 245 — J. Baudoin de Courtenay, *Materiali per la dialettologia e l'etnografia slava meridionale* (P. Weiss) 246 — *Baladi rodinno — pobutovi stosunki* (M. Terseglav) 248 — L. Kretzenbacher, *Mürztaler Passion* (N. Kuret) 249

251 Sodelavci tega zbornika — *Collaboratores huius voluminis*

»Imajo nas že za Jugoslovane«
Premisleki o identiteti v obmejnem naselju

Podatke sva zbrala v Blatnem (ime naselja je spremenjeno), majhnem naselju na štajersko-koroško; avstrijsko-jugoslovanski meji. V nadaljevanju govorimo o Blatnem, kakor da bi bila vas še samostojna enota. Dejansko je zdaj le del občine Gorice, kamor je Blatno priključeno že več kot 30 let. Prostorsko samostojnost pogojuje sorazmerna odmaknjenost vaškega jedra od Goric (pribl. 10 km), kar je eden od razlogov, zaradi katerega lahko govorimo o specifičnem razvoju Blatnega. V naselju živi danes le še 34 oseb, od tega 23 odraslih, največ je starostnikov. Zaradi prestrukturiranja gozdnega gospodarstva skoraj ni več delovnih mest. To je izrazito kmečko naselje z visokim izseljevanjem in slabim prometnim položajem. Po Ueli Gyru je tu torej malone idealno izhodišče za raziskovalca, ki želi preučevati marginalna področja.¹

V delu se ukvarjava s težavami Blačanov pri oblikovanju njihove kolektivne identitete, ki jih vzbuja predvsem stigma dvojezičnosti. Pojem identitete kljub vsej nenatančnosti in nejasnosti, to je moč reči, kaže neko konstitutivno značilnost, ki omogoča vsebinsko določitev, namreč družbeno dimenzijo. Identiteta je »vselej povezana [...] z usodnim vrednotenjem lastnega jaza, s seboj in drugimi«. ² Ta družbena dimenzija identitete tvori teoretično ozadje najine raziskave. To teoretično izhodišče implicira, da v pojmu identitete ni nič statičnega (v pomenu končno določenega), temveč opisuje dinamično, spreminjajočo se vsebino, kakor je nakazana pri naslednikih Georga H. Meada, pri A. Straussu, E. Goffmanu in L. Krappmannu.³ Po tej kon-

¹ Ueli Gyr, Regionalprobleme in der Schweiz, namentlich in den Berg- und Grenzgebieten, v: Helge Gerndt, Georg R. Schroubek (ur.), Regionale Kulturanalyse, Institut für deutsche und vergleichende Volkskunde, München 1979, 55.

² Anselm Strauss, Spiegel und Masken. Die Suche nach Identität, Frankfurt am Main 1968, 13.

³ George H. Mead, Geist, Identität und Gesellschaft, Frankfurt am Main 1973; Erving Goffman, Wir alle spielen Theater, München 1983; Lothar Krapp-

cepciji se identiteta konstituira z udeležbo v interakcijskih procesih, v katerih individuum lovi ravnovesje med lastnimi potrebami in pričakovanji na eni ter zahtevami in pričakovanji v interakciji udeleženih partnerjev na drugi strani. Identiteta je torej stalno iskanje ravnovesja. Na eni strani posameznik potrebuje potrditev pri drugih, da bi se izkusil kot identičen, na drugi pa sme pričakovanjem drugih ustreči le toliko, da se v njih ne izgubi, če se hoče v interakciji uveljaviti kot lasten subjekt s svojo življenjsko zgodbo, s pričakovanji in potrebami.

Ti interakcijski procesi ne delujejo le na aktualno samorazumevanje v neki interakcijski fazi, temveč lahko vodijo tudi do nove interpretacije dotodanjih izkušenj (npr. s prisvojitvijo nove terminologije, pogojene z menjavo statusa), tako da tudi sami interakcijski procesi za lastni »jaz« niso več nekaj »zunaj njega«, temveč lahko povzročijo tudi spremembo lastnega samorazumevanja.

Nasproti modelu identitete iz tradicije simboličnega interakcionizma Berger in Luckmann močneje poudarjata središčni pomen primarne socializacije v otroštvu.⁴ V primarni socializaciji so otroku posredovana stališča in pričakovanja, ki so neizbrisna za nadaljnje življenje. Temeljna revizija stališč, posredovanih v otroštvu, je možna le tedaj, ko doseže stopnja internalizacije novih stališč z identifikacijo s temi vrednotami in njih zastopajočimi osebami podobno intenziteto, kakor je bila dana v primarni socializaciji (tak primer bi bil vstop v neko sekto). Kljub pomenu primarne socializacije za identiteto individua pa Berger in Luckmann poudarjata nedokončani proces vsakega oblikovanja identitete in prav tako govorita o njej kot vsakokratnem ravnovesju.⁵ L. Krappmann v svoji kritiki Berger/Luckmannovega modela sociologije znanja opozarja na možnost reinterpretacije, v primarni socializaciji pridobljenih lastnosti pri vsakokratni interakciji, ne da bi podvomili o pomenu primarne socializacije za oblikovanje identitete.⁶ V najinem delu gre za poskus, uporabiti obe tu na kratko skicirani teoriji, čeprav sva mnenja, da med obema modeloma ni nepremostljivega nasprotja. Predvsem pri problemu dvojezičnosti se pokaže, da sta obe teoriji pomembni.

Dodatno spodbudo za interpretacijo zajetih podatkov je pomenil model dvojne vezave (double bind) Gregoryja Batesona.⁷ Izhodišče tej teoriji je domneva, da ima shizofrenija svojo genezo v strukturi razmerja med otrokom in značilno drugačnim — torej tistimi odnosnimi osebami (največkrat starši ali staršema), ki so za otroka življenjsko pomembne. Če se v tej strukturi razmerij uveljavljajo protislovja (v obliki nasprotujočih si ukazov, zapovedi itd.), ki jih otrok ne more rešiti, lahko to privede do shizofrenije. Ta model zapletanja v prisilne položaje se da uporabiti, kakor ugotavlja Klaus Theweleit, še za kaj drugega kot zgolj za družinsko področje.⁸ Transformacijo tega modela double bind je na družbeno raven poskušal prenesti Norbert Elias. Pokazal je na medsebojno odvisnost človeških razmerij, ki pogosto izkazujejo prisilni značaj in v katerih je možnost distance ali ne-distance

mann, Soziologische Dimensionen der Identität. Strukturelle Bedingungen für die Teilnahme an Interaktionsprozessen, Stuttgart 1969; Strauss (gl. op. 2).

⁴ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, Die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit. Eine Theorie der Wissenssoziologie, Frankfurt am Main 1986.

⁵ Edb. 145.

⁶ Krappmann (gl. op. 3), 88.

⁷ Gregory Bateson et al., Auf dem Wege zu einer Schizophrenie-Theorie, v: Gregory Bateson et al., Schizophrenie und Familie, Frankfurt am Main 1969.

⁸ Klaus Theweleit, Männerphantasien I. Frauen, Fluten, Körper, Geschichte, Reinbek bei Hamburg 1980, 341.

pogosto odločilna zato, če je moč zapletanju v prisilen položaj ulti ali se v njem znova znajti.⁹

Na podlagi teh teorij je potrebno raziskati oblikovanje identitete prebivalcev Blatnega v različnih kompleksih. V prvem delu gre za vprašanje, koliko je za identiteto Blačanov pomemben jezik in kateri problemi nastajajo pri tem. Nato je treba pojasniti tisti vidik »družbene identitete«, ki Blačane predvsem v interakciji z »zunanjim svetom« vodi v težave. V dveh krajših poglavjih — quasietnografskih opisih — obravnavava še temi »alkohol kot kulturna dejavnost« — torej alkohol hkrati kot surogat — in »dvojna meja« — pregrada ne le med državama, temveč tudi v manjših prostorih.

JEZIK IN IDENTITETA

Pri naših prvih obiskih v Blatnem smo bili začudeni nad tem, da smo dozdevno naleteli le na nemško govoreče prebivalstvo. Nekatere jezikovne težave posameznih prebivalcev smo najprej pripisovali slabi izobrazbi in pomanjkljivi komunikacijski praksi. Polagoma se je pokazalo, da se nahajamo na dvojezičnem področju, na katerem pretežna večina prebivalstva do določene mere govori ali razume slovensko. Opozorilo na eksplozivni naboj dvojezičnosti smo dobili že ob prvem skupnem bivanju v Blatnem. V naši skupini je bil etnolog iz Jugoslavije, ki je prišel z avtomobilom, opremljenim s službeno nalepko. Takoj so začela krožiti sumničenja. Ob tej priliki je bilo tudi nekaj policijskih pogovorov po radijski zvezi, ki smo jih lahko po naključju celo spremljali. Posledica teh dogodkov je bila, da so nekateri prebivalci reagirali do nas precej odklonilno, razlogi za to pa so nam postali jasni šele kasneje. »Ansambel« Blačanov je oblikoval skupni nastop. Po tej inscenaciji naj bi tu govorili le nemško.¹⁰ Pri rednih obiskovalcih, ki so prišli sèm večinoma zaradi mimovodeče evropske pešpoti, se je lahko ta videz ohranil. Večkratni obiskovalec, ki je navezal vsaj nekaj malega stika s prebivalci, pa lahko takoj pogleda za kulise.

Potem ko so postale predpostavke za terensko delo evidentne, nam je bilo jasno, da je za prepričljivo obravnavo identitete Blačanov treba postaviti v središče interesov govor in jezik.¹¹ Ker se človek preko jezika med drugim uči tudi kontrole lastnega ravnanja in svoje podobe sveta,¹² nastopijo za Blačane zaradi njihovih »jezikovnih problemov« težave. Slovenščina je bila mnogim vaščanom primarni jezik otroštva, v kasnejših letih pa so ga morali na račun »nemške identitete« opustiti ali potlačiti. Deli tistih podob sveta, ki so nastale v otroštvu, so morali biti žrtvovani novi identiteti z novim jezikom.

»Ja, slišal sem od Gradčanov, da je to dvojezično območje«, nam je povedal Fritz Toppler (vsa imena v besedilu so spremenjena), največji kmet v naselju. Ta deloma presenetljivi kognitivni obrat mu je omogočil storiti tako, kakor da ne bi vedel nič o tem, da v Blatnem še govorijo slovensko. Koliko je bila tu na delu potlačitev, če se pomisli, da je njegova žena iz Jugoslavije, da je njen materin jezik slovenski in da njegova krušna mati in

⁹ Norbert Elias, *Engagement und Distanzierung*, Frankfurt am Main 1983, 75 ff.

¹⁰ Prim. Goffman (gl. op. 3), 75.

¹¹ Strauss (gl. op. 2), 13. Prim. tudi Charles O. Frake, *Die ethnographische Erforschung kognitiver Systeme*, v: *Arbeitsgruppe Bielefelder Soziologen* (Hg.), *Alltagswissen, Interaktion, gesellschaftliche Wirklichkeit*, Zv. 1: *Symbolischer Interaktionismus und Ethnomethodologie*, Hamburg 1973, 325 f.

¹² Dell Hymes, *Soziolinguistik. Zur Ethnographie der Kommunikation*, Frankfurt am Main 1979, 85.

njene sestre iz slovenskega dela Koroške med seboj komaj kdaj spregovorijo kakšno nemško besedo.

»Očitno je identiteta individua oboje hkrati: anticipirana pričakovanja drugih in lastni odgovori individua.«¹³ Blačani so prepričani — verjetno upravičeno —, da so kot člani družbe sprejeti le kot nemško govoreči. To držo anticipirajo v takšni meri, da v navzočnosti tujcev med seboj ne govorijo slovensko, saj jih je strah etiketiranja z drugojezičnostjo. To gre tako daleč, da so pri nekem zbiranju podatkov o jeziku vsi obkrožili kot materin jezik nemščino (izjava Fritza Topplerja), čeprav nekateri od njih izvirajo iz Jugoslavije ali pa so doma kot otroci govorili le slovensko. Pritisk, »prilagoditi se« je pri slovensko govorečem prebivalstvu tako močno občuten, da ga ne morejo več prenesti in poskušajo razviti neko »nemško identiteto«. Najbolj absurden izrodek te prilagoditvene strategije je primer nekega Blačana, ki je svoji ženi (iz Jugoslavije) za vsako nemško besedo ponudil 100 šilingov, da se je začela učiti nemščine.

Domneva Blačanov, da morajo zatajiti svoje jezikovne korenine in znanje omogoča vzpostaviti analogijo z modelom double bind Gregorya Batesona. Če otroku — na kratko povzeto — sporočimo dve nasprotujoči si zapovedi, pri čemer se ne sme umakniti, je pred nerešljivo nalogo. Takšne navzkrižne zapovedi lahko pripeljejo do shizofrenije.¹⁴ V primeru Blačanov to pomeni, da so med seboj sicer govorili ali še govore slovensko, ko pa pride tujec, morajo tudi med seboj govoriti nemško. Notranjega konflikta, ki pri tem nastane, ne morejo rešiti s tem, da bi prekinili kontakt z zunanjim svetom ali se umaknili. Zaradi tega prihaja do težav z identiteto.

Norbert Elias poskuša s svojim double bind modelom tematizirati problematiko na družbeni ravni. Po njem se zmožnost, obvladati kritičen proces, zmanjša pod pritiskom močnih afektov: »Nezmožnost kontrole je navadno povezana z visoko emocionalnostjo mišljenja in ravnanja; s tem ostaja možnost za kontrolo nevarnosti na nizki ravni, s čimer pa čustvenost reakcije ostaja na visoki ravni itd.«¹⁵ Kaže, da gre pri Blačanih prav za to. Soočeni z dejstvom dvojezičnosti reagirajo večinoma zelo čustveno in s tem opustijo vsako možnost, da bi v diskurzu pretresli svojo dvojezičnost, — npr. z razumevanjem svoje dvojezičnosti kot neke zgodovinske tradicije in s tem enega od dejavnikov, ki oblikujejo identiteto, s čimer bi se na ustrezen način odzvali na zunanja etiketiranja. Kljub temu za situacijo v Blatnem ne smemo izgubiti iz vida Batesonovega modela double bind, saj menimo, da smo našli znamenja, ki dovoljujejo analogijo s shizofrenim bolezenskim modelom. Najprej naj omenimo, da je kolektivno iskanje identitete v tolikšni meri določeno z zunanjimi dejavniki, da to vodi do negotovosti v njihovem samorazumevanju.

Blačani menijo, da nemško govoreča večina pričakuje, da govore nemško, sicer bodo kaznovani z oznako »Slovenec« ali »Vindišar«. Na drugi strani je slovenski jezik za občuten del Blačanov materin jezik, katerega neuporaba lahko vodi do velikih čustvenih deficitov, kakor bo razvidno še kasneje.

Slovensko se govori »sem in tja med seboj, do tega že tako pride«. Ugotoviti moramo, da pri znanju slovenskega jezika ne gre za znanje tujega jezika, ki se ga človek nauči v šoli. V največ primerih gre za pravo pripadnost slovenskemu jeziku, od katerega izvira njihova vednost, kar razloži tudi izjava, da slovensko »pride kar samo od sebe«, saj je to namreč izvorno naučen jezik. Dejstvo, da Blačani mislijo, da morajo slovenščino utajiti, vodi pri njih do razpada sistema metakomunikacije. To pomeni, da ne morejo

¹³ Krappmann (gl. op. 3), 39.

¹⁴ Bateson (gl. op. 7), 16 ff.

¹⁵ Elias (gl. op. 9), 83.

normalno komunicirati v svojem jeziku, saj ne vedo, »za kakšno vrsto sporočila gre pri nekem sporočilu«. ¹⁶

Po nekaj postankih v Blatnem smo začeli z intenzivnim raziskovanjem, pri katerem je imelo vprašanje jezika pomembno vlogo. Blačani seveda niso vedeli, kaj nameravamo z vprašanjem, ali tu še govore slovensko. Vendar je bilo tudi to dovolj, da je pri njih povzročilo paniko ali jezo.

Za zunajstoječega slovenščina ne obstaja več, čeravno priznavajo, da »s sorodniki tam čez« govore slovensko. Utajitev te specifične lastne identitete vodi do globokih motenj pri iskanju identitete. Od tu velike težave Blačanov, ki jih imajo pri »taking the role of the other« ¹⁷ (privzemanju vloge drugega), pri naravnavi na vsakokratne interakcijske partnerje, ki prihajajo od zunaj. Ker izgubijo preveč energije za obrambo pred podobami o sebi, — npr. etiketiranjem, da so »vindišarji« — ne zmorejo prezentirati odtenkov različnih identitet in reagirati na zunanja pričakovanja.

Mnogi so v otroštvu govorili slovensko. Če pomislimo, da pomeni »subjektivno prisvajanje sveta« vidike internalizacijskega procesa, ki je posredovan v primarni socializaciji, ¹⁸ postane marsikaj jasno. Za 12 Blačanov (od 23 danes odraslih oseb) je bil materin jezik slovenščina. »Slovensko zna tu vsak«, meni tudi Waltraud Braunegg. Zgoraj navedene številke pomenijo, da je morala polovica vaščanov potlačiti jezik svoje primarne socializacije. Jezik otroštva pa je vendar bistven dejavnik identitete, saj imajo poleg kognitivne predelave subjektivne resničnosti pomembno vlogo tudi čustvene pomenske vsebine.

»Kdor zataji in potlači jezik svojega otroštva in nima več nobenega pozitivnega razmerja do njega, ta [...] hkrati zataji in potlači svoje otroške izkušnje, ki so neločljivo povezane z afektivnim razmerjem do matere. S tem je zatajena in potlačena tista faza, v kateri se preko odnosnih oseb (npr. staršev) naučijo in posredujejo družbene in komunikacijske kompetence.« ¹⁹

Takšne otroške izkušnje morajo slovensko govoreči Blačani potiskati. Mnogi otroci so bili z nemškim jezikom soočeni šele v šoli, drugi so se učili nemško, ko so prišli v Avstrijo iz Jugoslavije. Christine Ziegler je pripovedovala, da so v njenem otroštvu v hiši staršev govorili slovensko: »To tudi ni bilo dobro«, saj ji je bilo potem v šoli težko. Lahko domnevamo, da je morala uspeti prilagoditev slovensko govorečih otrok na nemško večino z obiskom šole, ²⁰ ki je vodila do premikov pri »zaznavanju, spominjanju in vrednotenju«, kar je imelo za posledico radikalne »menjave ravnanja in osebe«. ²¹ Najbolj zgovoren primer je dejstvo, da večji del Blačanov — čeprav je razlog gotovo tudi lastno zastopstvo v občinskem svetu v Goricah — voli svobodnjaško stranko Avstrije — nacionalno stranko, katere zastopniki zbu-jajo pozornost z desničarskimi in predvsem manjšinam sovražnimi izjavami.

Asimilant mora zatajiti lastne izkušnje in poskušati nadomestiti »deficit v individualnih in kolektivnih izkušnjah drugih (v tem primeru nemško govoreče večine, op. avtorjev), vendar tokrat ne prek oseb, na katere je močno, afektivno vezan (npr. na mater)«. ²² Ta »reinterpretacija preteklosti« ²³ je boleča in je pri Blačanih zato potlačena.

¹⁶ Bateson (gl. op. 7), 21 f.

¹⁷ Mead (gl. op. 3), 183.

¹⁸ Berger, Luckmann (gl. op. 4), 143.

¹⁹ Klaus-Börge Boeckmann, Karl-Michael Bruner, Mariola Egger, Georg Gombos, Marija Jurič, Dietmar Larcher, Projekt »Zweisprachigkeit und Identität«, Endbericht, Klagenfurt 1978, 180.

²⁰ Tu je potrebno upoštevati dejavnost »Deutscher Schulverein Südmark«.

²¹ Strauss (gl. op. 2), 98.

²² Boeckmann (gl. op. 19), 180.

²³ Berger, Luckmann (gl. op. 4), 139.

Največja dilema Blačanov je, da njihovi poskusi asimiliranja niso dovolj »cenjeni«, saj jih še vedno označujejo kot »vindišarje«. »Vindiš« je prvotna oznaka za slovensko. Do okrog 1800 govore v nemški jezikovni rabi o »vindiš«, kasneje o »slovanskih jezikih« in šele slavistika je vpeljala pojem »slovensko«.²⁴ Danes zgodovinarji razpravljajo o tem, ali je »vindiš« samostojen, poseben vmesni člen med Slovenci in Nemci, ali pa gre za tisti del Slovencev, ki so se v »teku novejše zgodovine Koroške odmaknili od slovenske ljudskosti kot nemštvu prijateljski asimiliranci«.²⁵ Na vprašanje, ali je »vindiš« psovka, dobiš npr. v Blatnem naslednje odgovore:

»Ja. Neke vrste čušev, rečejo zmeraj.«

»Ja, ker živimo ob meji.«

»Že. Če nam kdo iz Goric reče vindišar, je to psovka.«

Tu je treba pristaviti, da je pojem vindiš na Koroškem s strani manjšini sovražne nemške večine nabit s pozitivnim predznakom, saj se tam — povedano že zgoraj — nanaša na asimilacije voljni del manjšine.²⁶ Nasprotno ne daje oznaka vindiš Blačanom nobene možnosti identifikacije, temveč je konotirana negativno, saj vključuje tudi tiste, ki so odrasli v nemškem govoru. V tem primeru pomeni »vindiš« kot diskreditirajoča oznaka slovenščino. To pomeni, da so Blačani za prebivalce bližnje okolice Slovenci (Jugoslovani). »Imajo nas že za Jugoslovane,« pravijo. Temu primerno se je izrazil tudi Heinrich Koweindl, ki je na vprašanje, ali vindišar pomeni nekoga iz Jugoslavije, odgovoril: »Ja, da tja spada.« Blačani občutijo besedo kot žalitev, saj je po njihovem mnenju uporabljena le zato, ker leži Blatno ob meji. »Vindišar zato, ker je Blatno ob meji«, nam je razložila Anna Ortner. Tudi Gerhard Reiterer je imel takšno razlago pri roki, ko smo ga vprašali, ali ga oznaka Vindišar boli: »No seveda, saj nismo nikakršni Vindišarji. Mi smo prebivalci na meji. Če ne bi bili to mi, potem bi bili Vindišarji drugi. Če bi se tu odselili, potem bi bili oni (Goričani) Vindišarji.« Taisti Gerhard Reiterer, za katerega je meja razlog za oznako Vindišar, je svoji ženi ponujal sto šilingov za vsako nemško besedo. Tudi Willi Horak, ki je sam prišel iz Jugoslavije, vidi v meji razlog za tako oznako. »Tu pri meji so Vindišarji. Vindišarji — ti ne vidijo, da je bila Avstrija tako daleč dol [...] To niso Vindišarji, to je še vedno Avstrija.« Zaradi odsotnosti slovenske manjšine, ki bi se zavestno razumela kot slovensko govoreči Avstrijci, je oznaka »Vindiš« v tem primeru za bližnjo regionalno okolje sinonim za slovensko in s tem — nekoliko pretirano rečeno — skoraj neka značilnost drugačne rase. »Vindiš« označuje nepripadnost, razmejitev nasproti nemškogovorečemu okolju. Ta diskreditirajoči pripis, ki Blačanom otežuje, da bi se predstavljali kot asimilacije voljni, zavedni »nemški Avstrijci«, pušča odprto le eno možnost, namreč dosledno odklanjati pripis »Vindiš«. Priznavanje nacionalne pripadnosti Avstriji omogoča Blačanom, da jezik večine prikazujejo kot svoj. Zato vedno znova izkazujejo avstrijsko nacionalnost. Tako Heinrich Koweindl poudarja: »Mi smo ja Avstrijci« in Fritz Toppler ‚se čuti Avstrijca‘. Da bi veljali za Avstrijce, Blačani utajijo svoje znanje slovenščine in se s tem razmejijo od ljudi čez mejo: državno mejo želijo tako rekoč razložiti tudi kot jezikovno mejo.

²⁴ H. D. Pohl, *Linguistische Aspekte der Zweisprachigkeit in Kärnten*, v: *AG Volksgruppenfrage (ur.), Kein einzig Volk von Brüdern. Studien zum Mehrheiten-/Minderheitenproblem am Beispiel Kärntens*, Wien 1982, 43.

²⁵ Reinhold Henke, *Leben lassen ist nicht genug. Minderheiten in Österreich*, Wien 1988, 22.

²⁶ Bocekmann (gl. op. 19), 182.

Če ta razlaga ne uspe, pride na vrsto drugačna strategija. Ko se fasada poruši, ko je beseda »Vindiš« izgovorjena in dvojezičnost priznana,²⁷ pridejo na dan različne zgodbe o etiketiranju Blačanov z Vindišarji. Potem pripovedujejo o prepirih in pretepih, do katerih je prišlo zaradi prerekanj o jeziku Blačanov. To je naslednji indic za Eliasovo trditev, da je pod pritiskom močnih afektov le malo možnosti za kontrolo nevarnosti.²⁸ Neki sošolec Heinricha Koweindla je moral zaradi takšnega pretepa celo tri mesece sedeti v zaporu. Pomembno komponento teh pripovedi vidimo v opozorilih »to je bilo že enkrat« ali »prej je bilo to zelo močno, ta beseda (Vindišar, op. prev.)«. ²⁹ In potem se željena samopredstavitev poruši kot obrambni zid: »Gotovo to pravi, ljudje« ali »To so še vedno rekli«. In Michael Leitner, ki se je sèm priselil šele pred nekaj leti, pripoveduje, da mu je včasih v »majhno veselje«, da s tem zbada.

Ko enkrat dvojezičnost priznajo, poskušajo poudariti prednosti, ki so s tem povezane. »Tudi krava v hlevu zna jezik, saj reče ‚mu‘«, je pogosta zgodba, pri čemer je po Williju Horaku s tem argumentom lahko končal prepir z Goričani. Takšne argumente razumemo kot »racionalizacije«, s katerimi neka skupina razpolaga in s katerimi se opravičuje.³⁰ Najbolj zanimivo in pomenljivo v zgodbi o kravi v hlevu je, da je primarni jezik, v katerem je potekala primarna socializacija večine Blačanov, razložen kot sekundarni jezik. Nasproti tujcem je komunikativni jezik vsakdanjika, ki so se ga naučili v družini, interpretiran kot drugi jezik v smislu kompetence tujega jezika.

Kako zelo se Blačani bojijo možne oznake »Vindišar« ali Slovenec, kaže primer iz intervjuja s Christine Ziegler, ki se je sicer izkazala za zelo odprto in pripravljeno za sodelovanje, in s katero sta kolegici navezali dober stik: »Nekaj posebnega je bilo, da smo doma veliko, tudi deloma z materjo, slovensko govorili, saj je bil oče iz Jugoslavije. Stara mama — mati moje matere — je tudi znala slovensko, saj je bila tudi ona iz Jugoslavije.« V tem odlomku se zelo lepo vidi, kako se je zalotila pri priznanju, da so doma veliko govorili slovensko. Zato je takoj relativizirala izjavo. Pri enem naslednjih intervjujev sta kolegici z veliko občutljivostjo znova načeli to temo in izvedeli, da je Christine Ziegler do šole govorila le slovensko, kar je potrdila tudi žena enega njenih bratov.

Popolnoma pa je ta ščit Blačanov odpovedal v noči, ki smo jo prepili skupaj z nekaterimi vaščani.

Poskus, prezentirati krhko samopodobo, je pod vplivom alkohola popolnoma spodletel in izzvenelo je skoraj jezno osvobajajoče, ko je nekdo priznal: »Mi smo Vindišarji!« Zato se postavlja vprašanje, ali pomeni »identifikacija« z nemškimi jezikom »praktično mimesis delati kakor da bi«, ali pa z Bourdieuejevimi besedami »telo verjame, kar igra«. ³¹

²⁷ O pomenu izrekanja krivde piše zelo učinkovito: Jeanne Favret-Saada, *Die Wörter, der Zauber, der Tod*, Frankfurt am Main 1979.

²⁸ Elias (gl. op. 9), 83.

²⁹ Jutta Dornheim je dokazala, da rakavi bolniki besede rak ne izgovorijo. Gl. Jutta Dornheim, *Kranksein im dörflichen Alltag. Soziokulturelle Aspekte des Umgangs mit Krebs*, Untersuchungen des Ludwig-Uhland-Instituts Tübingen, zv. 57, Tübingen 1983.

³⁰ Prim. Howard S. Becker, *Außenseiter. Zur Soziologie abweichenden Verhaltens*, Frankfurt am Main 1973, 35.

³¹ Pierre Bourdieu, *Sozialer Sinn. Kritik der theoretischen Vernunft*, Frankfurt am Main 1987, 135.

DRUŽBENA IDENTITETA

Pod vidikom družbene identitete obravnavava položaj Blačanov v družbeni sestavi, podobe vlog, ki jih gradijo navznoter in navzven, vprašanja javnosti in zasebnosti in nekatere premisleke o našem položaju na terenu.

Pisati o identiteti ni preprosto, saj gre za analitičen konstrukt, ki je v povezavi z resničnostjo, ki jo odslikuje in se jo da zato neposredno izkusiti.³² Identiteta je povezana z »usodnim vrednotenjem lastnega jaza — skozi sebe in skozi druge.«³³ Na učinkovit način to kaže primer Blačanov. Kakor je bilo predstavljeno v prejšnjem poglavju, ima etiketiranje Blačanov z »Vindišarji« odločilno vlogo za njihove probleme pri oblikovanju in razvoju kolektivne identitete. Meniva, da je samovrednotenje Blačanov pod močnim vplivom vrednotenja od zunaj. Njihova situacija potrjuje Bausingerjevo tezo, da je identiteta v svoji negativni obliki — »pri zavesti ali občutku pomanjkljivega soglasja« s seboj ali s svojo okolico — mnogo močneje izkušena.³⁴ Identiteta se v svoji družbeni dimenziji konstituira v interakciji in z interakcijo z drugimi. Omejeno igranje vlog pri interakciji in nesposobnosti mnogih Blačanov, da bi prezentirali več delnih identitet, razen vsestranskega podjetnika Ewalda Heberja, kažejo na njihove težave pri oblikovanju identitete. Na menjavajoče se interakcijske faze, v katerih je potrebno uravnati vrednotenja in pričakovanja interakcijskega partnerja glede na vsakokratno pogovorno situacijo, se ne morejo odzvati, ne da bi zanikali lastna pričakovanja in potrebe. Tako Blačani ob prisotnosti tuje osebe med seboj ne govorijo slovensko, kar bi sicer verjetno naredili. Če tujec vpraša, ali Blačani obvladajo slovenščino, so pri odgovorih težave. Pri naših povpraševanjih je bilo očitno, da niso zmogli zavzeti jasnega stališča. Dejali so »nekoliko še znamo« ali »prodati me tam čez ne bi mogli«. itd. Jasnega stališča o pomenu slovenskega jezika za Blačane pa ni bilo mogoče dobiti.

Ena od možnosti, da bi se ognili takim interakcijskim fazam, je odklanjanje, kakor se ga je posluževal eden od obeh blaških občinskih odbornikov. Dolgo časa se je izmikal najinim prizadevanjem za pogovor. Nekega dne se nam je zaradi pomote — v telefonskem pogovoru je enega od avtorjev imel za živinozdravnika — uspelo dogovoriti za termin, potem ko smo ga spomnili na njegovo politično vlogo. Pogovor je bil z vsebinskega vidika popolnoma neploden. Anton Jauk ni mogel igrati vloge politika. Vsako vprašanje je razumel kot poseganje v svojo zasebno sfero in zato tudi ni ali pa je le nezadovoljivo odgovoril. Vendar so neizrečene stvari skoraj prav tako zanimive kot izrečene in tudi po obliki in načinu, kako je nezaupanje izraženo, lahko sklepamo, kako se zna človek predstaviti; kolikšna je prilagodljivost pri odzivanju na nenavadne položaje. Tako nam niso mogli prikriti svoje dvojezičnosti ali »tajnih« vaških informacij — npr. o trpinčenju žene in njene starejše hčere v neki hiši in iz tega izhajajočim statusom situacije. Poskus, da bi pred nami popolnoma skrili dogajanje v vasi, je spodletel.

Naslednji dokaz za to je bil neuspeli poskus, sabotirati naše raziskovanje s pomočjo državne policije. Arnold Niederer je pisal o takšnih kolektivnih obrambnih poskusih:

»Zunanji vplivi lahko takoj aktualizirajo, stopnjujejo ali spolitizirajo samo po sebi razumljivo latentno samozavest neke etnosocialne skupine npr. srenje, pri čemer nikdar manjkajoči konflikti začasno stopijo v ozadje.«³⁵

³² Prim. Hermann Bausinger, Identität, v: Bausinger, H. et al., Grundzüge der Volkskunde, Darmstadt 1978, 204.

³³ Strauss (gl. op. 2), 7.

³⁴ Bausinger (gl. op. 32), 204.

³⁵ Arnold Niederer, Bestimmungsgründe regionaler Identifikationsprozesse. Zur Problematik der Identität kleiner Gemeinden, v: Konrad Köstlin in

Vendar tudi ta strategija ni uspela, saj pri njej niso sodelovali vsi ljudje, nekateri o njej niso ničesar vedeli in tako niso mogli ničesar prispevati k obrambi domnevno kolektivnih interesov. Pri tem se nam je vedno znova dogajalo, da so naši raziskovalni interesi naleteli na neprikrito nezaupanje. Enkrat smo celo morali za to, da smo lahko intervjuvali, z izkaznicami dokazati svoje avstrijsko državljanstvo, kljub temu da smo bili pri tej družini že dvakrat. Gerhard Reiterer je vedel, da sodi k naši skupini tudi jugoslovanski etnolog. To je bil zanj zadosten razlog, da je od nas zahteval legitimacijo, rekoč: »Jugos tu nima kaj iskati, ven ga vržem!«. Tega dne intervjuja tudi nismo smeli snemati. Kljub temu so se čutili prebivalci zmeraj znova dolžni, da nam odgovarjajo, kar so verjetno razumeli kot državljsko dolžnost, ki se ji niso smeli izogniti.

Prav tako nismo naleteli na razumevanje, ker smo hoteli raziskovati vsakdanjik. Mnogim se je pri tem verjetno zastavilo vprašanje: »morda bojo kritizirali vsakdanjik, ga naskrivaj podcenjevali ali pa zaničevali?«³⁶ Mnogo vprašanj je bilo temu primerno napačno razumljenih, le odziv ljudi je bil večinoma vselej enak. Mnogo odgovorov smo mogli razbrati z negacijo povedanega in verificirati pri različnih priložnostih — npr. pri skupaj prepitih nočeh. Predvsem so mnogi zelo togotno reagirali na vprašanja o jeziku, izvoru in meji. Tako je našim kolegicam Maria Reiterer (po rodu iz Jugoslavije) povedala, da sta bila pri njej dva moška in naredila »neumnost«. Ta očitek se je nanašal na najina vprašanja o zgoraj omenjenih tematskih kompleksih, za katere se je gospa bala, da jih ne bo mogla prav odbiti.

Na podobne težave smo naleteli, ko sva vpraševala za sosedska razmerja in prijateljstva. Blačani so menili, da želiva na podlagi teh vprašanj zvedeti kaj o lokalnih prepirih. Ne da bi jih o tem kaj vprašali, so stereotipno menili, da se vsi dobro razumejo in držijo skupaj. Ugotovitev Alberta Iliena, da se o določenih konfliktih ne govori, ker so samo po sebi razumljivi,³⁷ v Blatnem ne drži. Prišlo je do tega, da je mož pripovedoval, da nimajo nobenih prijateljev, žena pa mu je takoj segla v besedo in mu nasprotovala. Zdaj, ko je na smrt bolan, bi lahko njegovo izjavo potrdila, saj morajo sosedom plačevati pomoč. Marija Makarovič je med drugim tudi za Slovenijo ugotovila, da »v zadnjih letih zaradi mehanizacije večine kmečkih gospodarstev medsebojna pomoč in druge oblike skupnega dela med vaškimi prebivalci ne obstajajo več«.³⁸

V Blatnem obstaja obsežna vednost vaše javnosti o marsičem, kar druge sodi v zasebno ali intimno sfero. Zato »iz previdnosti raje nič ne povemo, tudi reči, pri katerih bi tujci težko mogli odkriti kaj obrekljivega«.³⁹ Kljub nenavadno veliki vednosti o zasebnem življenju je javnost v Blatnem kvalitativno drugačna od tiste, ki jo opisuje Richard Sennett v svoji »kulturni zgodovini« javnosti in zasebnosti. Tu ni nobenih »forumov [...] javnega življenja«, ki jih danes Sennett vidi »v razsulu«.⁴⁰ V vasi se prepletajo zasebnost in javnost, čemur bi bili lahko na eni strani vzrok sorodstvena

Hermann Bausinger (Ur.), *Heimat und Identität. Probleme regionaler Kultur*, Neumünster 1980, 147.

³⁶ Albert Ilien, *Dorfforschung als Interaktion. Zur Methodologie dörflicher Sozialforschung*, v: Carl-Hans Hauptmeyer et al. *Annäherung an das Dorf. Geschichte, Veränderung und Zukunft*, Hannover 1983, 99.

³⁷ Ilien, (gl. op. 36), 100.

³⁸ Marija Makarovič, *Direkte Beobachtung als eine ethnologische Methode zur Erforschung des Alkoholismus auf dem Dorf*, v: *Hessische Blätter für Volks- und Kulturforschung* 20, 1986, 177—183.

³⁹ Ilien (gl. op. 36), 93.

⁴⁰ Richard Sennett, *Verfall und Ende des öffentlichen Lebens. Die Tyrannei der Intimität*, Frankfurt am Main 1986, 16.

razmerja; na drugi strani obstaja kontinuiteta skupnega življenja na majhnem prostoru že dalj časa, kar more razložiti povezavo javnosti in zasebnosti. Tudi v Blatnem postane tujec nekaj grozečega in Blačani imajo relativno malo veselja do takšnih stikov.⁴¹ Politiko kot javno področje izkušajo kot »z vsakdanjim življenjem srenje ozko prepleten aspekt premagovanja življenjskih težav in še ni ločena vsakdanjih, družbenih vezi«,⁴² a kljub temu obstajajo »tradicionalne ‚predpisane‘ možnosti in oblike izravnave interesov«,⁴³ ki niso dostopne vsem v enaki obliki. To bi mogel biti razlog za strnjenost Blačanov, s katero so se odločili za FPÖ, da bi izvolili enega svojih, od česar se nadejajo rešitve nekaterih problemov. Možnosti participacije so kljub temu odvisne od »družbenega statusa«, »ki se ga ne da kar tako spremeniti.«⁴⁴ Na ta status bistveno vpliva vednost o ekonomskih in zasebnih zadevah prizadetega. Nekateri mlajši Blačani ne cenijo zamažanosti anonimnosti velemesta, ki bi jim — vsaj teoretično — omogočila beg iz absolutne družbene kontrole. Priti v mesto, se jim zdi truda vredno, kljub temu da je v Blatnem nepravilno ravnanje kvečjemu stvar pogovora, komaj kdaj pa sankcionirano. Heinz Schilling piše, »da z vezanostjo človeka na nek teritorij, z osvojitvijo teritorija v emocionalnem in simboličnem pomenu [...] ta teritorij končno postane domovina.«⁴⁵ Pri Blačanih se zdi ta emocionalni in simbolični pomen njihovega življenjskega prostora precej moten. Poleg zgoraj omenjenih razlogov — predvsem potlačena dvojezičnost — to gotovo sovpada z visokim odseljevanjem. Pred 30 leti je v Blatnem živelo še okrog 200 ljudi, danes pa jih je 34. Veliko število odseljenih ljudi je moralo negativno vplivati na samovrednotenje tistih, ki so ostali. V tej zvezi je zanimivo pogosto slišano mnenje, da je bilo zato tako slabo, ker so zaprli šole, saj otroci z obiskom šole v bližnjih krajih (ali celo še dlje) spoznajo nekaj drugačnega in nočejo ostati v Blatnem. Gerda Jauk takole odgovarja na vprašanje, zakaj ji je v Blatnem všeč: »Če tukaj zrasteš in nič drugega ne vidiš, zakaj ne?« Vse stvari, ki so neposredno povezane z gospodarskimi razmerami, vodijo do tega, da tiste potrebe Blačanov, ki bi mogle vzbuditi večji identifikacijski potencial »za priznanje in konstruktivno vzdrževanje tega prostora«,⁴⁶ ne morejo biti pravilno zadovoljene. Temu primeren je kolektivni spomin, »določen z družbeno ekonomskimi življenjskimi razmerami, s katerimi se je prebivalstvo soočilo v historičnem procesu.«⁴⁷ Tako se natančno spominjajo graditve vodovoda in elektrifikacije ali napeljave telefonov, manj natančno pa priključitve k občini Gorice ali odprtja meje po 2. svetovni vojni, saj to ni neposredno prizadelo družbeno ekonomskih okoliščin posameznika.

V to podobo pomanjkljivega identifikacijskega potenciala se zarisuje tudi dejstvo, da v Blatnem zelo malo gradijo. Navadno se na podeželskih

⁴¹ Ebd. 15 f.

⁴² H. J. Siewert, Der Verein. Zur lokalpolitischen und sozialen Funktion der Vereine in der Gemeinde, v: H. G. Wehling (Ur.), Dorfpolitik. Sozialwissenschaftliche Analysen und didaktische Hilfen, Opladen 1978, 76.

⁴³ Otfried Jarren, »Ländlichen Lokalismus« durch Massenkommunikation? Daten und Anmerkungen über ländliche Kommunikationsverhältnisse: v: Klaus M. Schmals und Rüdiger Voigt (Ur.), Krise ländlicher Lebenswelt. Analysen, Erklärungsansätze und Lösungsperspektiven, Frankfurt am Main 1986, 305.

⁴⁴ Ebd.

⁴⁵ Heinz Schilling (Ur.), Leben an der Grenze. Recherchen in der Region Saarland/Lorraine, Notizen, Zv. 25, Frankfurt am Main 1986, 55.

⁴⁶ Ebd. 57.

⁴⁷ Max Matter, Sozioökonomische Entwicklung, kollektives Gedächtnis und Dorfpolitik — Ein Beitrag zur historischen Analyse zentraler Werte und Bestimmung lokaler politischer Kulture am Beispiel eines Dorfes in der Hocheifel, v: Schmals, Voigt (gl. op. 45) 165.

območjih Štajerske zelo veliko gradi; vozači si v domači vasi gradijo hišo, otroci gradijo v bližini hiše ali kmetije staršev.⁴⁸ V Blatnem je razvoj popolnoma drugačen, kar ni razložljivo le z zakonom o zaščiti krajine, saj tudi tu bivajoči kupujejo hišo kje zunaj, namesto da bi gradili doma, kar bi jim bilo sicer dovoljeno. V tem se izraža določena brezperspektivnost prebivalstva, ki ne vidi nobene prihodnosti naselja. Skoraj nihče nima pripravljene pozitivne vizije o prihodnosti Blatnega. Vsestranski podjetnik misli bolj na to, kako si bo zagotovil svoj posel, za naselje samo pa v gospodarskem oziru ne vidi nobenih možnosti. Vendar vsaj upa, da se bo s sprostitvijo določil zakona o varstvu krajine v prihodnje vendarle naselilo kaj ljudi. Edino pravo predstavo o izboljšavah ima pred nekaj leti doseljeni Michael Leitner, ki si predstavlja, da bi lahko gradili počitniški dom, s čimer bi ustvarili nekaj delovnih mest za tukajšnje prebivalstvo. Sicer pa tu domuje resignacija; odgovor na vprašanje, kaj bo v Blatnem, je: »Se ne ve. Še dobro, da se ne ve.«⁴⁹ Na podlagi teh okoliščin za Blačane pojem identitete ne skriva v sebi nikakršnih »momentov reda in gotovosti sredi menjave«,⁵⁰ kvečjemu se ceni tako kot npr. Gerhard Reiterer »visoko število razjasnenih primerov tatvin«, ki da jih je razmeroma malo.

Omeniti moramo specifičen normativni sistem, ki se pretežno usmerja na vrednoti red in pridnost. Nezakonski otroci, ki so tu prej pravilo kot izjema, normativno in vrednostno nimajo nobene vloge in ne vzbujajo nobenega posebnega vznemirjenja. Zdi se, da je rodnost pomembnejša od institucije zakona. Morda je to povezano z dejstvom, da ni sankcionirajoče instance katoliške Cerkve. Zato mora biti ženska dobra delavka, kajti »iz lepe sklede [. . .], v kateri ni nič«, se ne da jesti. Tudi tu, kakor skoraj povsod, velja stanovanje za »vizitko družine: po umazaniji in neredu v stanovanju se sklepa o prebivalcih«. ⁵¹ Nenazadnje je Sabine Horak prav zato popoln posebnež na vasi, saj razmere v njeni hiši ne ustrezajo običajnim normam čistoče.

Predstave o revščini prav tako sodijo v ta normativni sistem. Za revščino si je vsak sam kriv, razen če ne nastopi zaradi bolezni. Tako Waltraud Braunegg ne velja za revno, ker z denarjem ne zna ravnati. Morda ne zna, saj ga od moža nikoli ni dobila, vendar v tem sistemu vzroki nimajo nobenega pomena. Za Veliko noč kupi npr. 200 jajc, ki jih v naselju podari 34 domačinom in obiskovalcem. Pri tej »igri« imajo žalostno vlogo mnogi »nosilci sistema«, ki se zavedajo problema, a vedno znova uživajo darila in velikodušnost.⁵² Resnično »reven pa je, kdor je bolan in kdor se [. . .] muči in kjer trpi še druga polovica«. V tem sistemu tudi brezposelnost razumejo kot posameznikovo krivdo in nepripravljenost za delo. Tako meni tudi moški, ki zaradi svojih problemov z alkoholom pogosto ne more delati in uteleša prav tisti tip, ki ga sam obsoja. Ta normativni sistem je tista »oblika ‚common sense‘, ki vsaki posamezni osebi odvzema del eksistencialne skrbi za svojo identiteto«. ⁵³ Od zunaj gledano — in to nam je postalo z

⁴⁸ Ebd. 172 f.

⁴⁹ O problemih negotove prihodnosti v podeželskih regijah prim.: Hannes Moser, *Der Tod einer Kuh, in? »Kuckuck«*. Notizen zu Alltagskultur und Volkskunde 3, 1988, 2. zv., 21–23.

⁵⁰ Bausinger (gl., op. 32), 204.

⁵¹ Utz Jeggle, *Kiebingen — Eine Heimatgeschichte. Zum Prozeß der Zivilisation in einem schwäbischen Dorf*, Untersuchungen des Ludwig-Uhland-Instituts Tübingen, zv. 44, Tübingen 1977, 8 f.

⁵² Priznavamo to nenavadno vrednostno izjavo.

⁵³ Michael Pollak, *Die Grenzen des Sagbaren*, Frankfurt am Main-New York-Paris 1988, 82.

naključnimi pogovori v sosednjih naseljih jasno — pripisujejo »diskreditiranim« Blačanom neko »navidezno normalnost«, kljub temu da jih ne občutijo kot sebi podobne.⁵⁴

ALKOHOL KOT KULTURNA DEJAVNOST

Že po kratkem postanku vzbudi pozornost skorajda popolna odsotnost kulturnih prireditev in pobud.⁵⁵ Tudi to je eden od razlogov, da smo komaj naleteli na kakšen dejavnik, ki utrjuje identiteto. Seveda se da v tej zvezi marsikaj razložiti z visoko stopnjo odseljevanja, vendar se zdi, da so pomembne tudi druge okoliščine. Predvsem nas čudi, da odsotnost kulturnih dejavnosti, ki imajo drugod veliko vlogo ali vsaj veljajo za pomembne, tu ni razumljena kot nujna pomanjkljivost.

Vzrok za to je seveda dejstvo, da manjka plast izobražencev, ki sicer običajno vpelje takšne dejavnosti. Do leta 1969 je bil tu učitelj, potem so šolo zaradi premajhnega števila učencev zaprli. Prav učiteljem pa je bilo mnogo do tega, da organizirajo kulturno dejavnost. Tako je učitelj postavil na noge pihalno godbo, imenovano »Hans und Franz Kapelle«, »ker so se vsi klicali Hans in Franz«. Zelo priljubljen je bil tudi učitelj, ki je koncem 50. let vpeljal večere ljudskega plesa in je z domačini prirejal gledališke predstave. Ko so ti pobudniki in integratorji zaradi ukinitve šole odšli, so presahnile še zadnje kulturne dejavnosti v Blatnem. Pri tem imajo domačini te dejavnosti še v zelo dobrem spominu. »Bilo je kar lušno«, meni Anna Ortner o teh gledaliških igrah in plesih pri učitelju. »Štajerš smo plesali skupaj. Bilo je prav lušno,« pripoveduje tudi Karin Koweindl. Predvsem pa zmeraj znova omenjajo pihalno godbo, ki se je »zbirala in igrala pri praznovanjih rojstnih dnevov«, dokler ni po prvem velikem valu odseljevanja okrog leta 1953 razpadla.

Arnold Niederer opozarja, da »polkmetje« (misli vozače) pogosto štejejo med aktivne osebnosti vaškega in družbenega življenja, saj se ne identificirajo s tovarno.⁵⁶ Takšnih vozačev vsekakor v Blatnem ni oz. jih ni več. V času zadnjega velikega vala odseljevanja pred 25—30 leti so se nekateri še poskušali voziti vsak teden pretežno v gornještajersko industrijsko regijo. Čez čas pa so vzeli s seboj tudi družino in prihajajo danes samo še kdaj pa kdaj na obisk. Razen tega razmeroma strog zakon o varstvu krajine preprečuje, da bi si tu zgradili drugo bivališče.

Širši nastavek za razlago kulturne nedejavnosti je mogoče najti v dvojezičnosti pokrajine. Obe jezikovni skupini sta premajhni, da bi razvili organizirano dejavnost. Za to, da bi kaj izpeljali skupaj, so nezavedne pregrade verjetno prevelike. Dodatna težava je morebiti tudi prostor za srečanje, kjer naj bi dejavnosti potekale. V tem majhnem naselju sta dve gostilni, v katerih bi se dalo kaj izpeljati, kajti šolo so prodali nekemu nemškemu industrialcu in ni več dostopna za javnost. Za eno od obeh gostiln se nočejo odločiti, da ne bi to prizadelo lastnika druge gostilne. Prav učitelji v vlogi uglednih oseb so zlahka vzpostavljali določene dejavnosti. Morebiti so jih od njih celo pričakovali. Naslednji razlog za neorganiziranost slovenske jezikovne skupine — nemaška je bila oskrbljena vsaj s šolo in akcijami »Nationale Südmark« — vidiva v pomanjkanju odsotnosti

⁵⁴ Erving G o f f m a n, *Stigma. Über Techniken der Bewältigung beschädigter Identität*, Frankfurt am Main 1975.

⁵⁵ V tem poglavju razumemo pod pojmom kulture vse oblike praznikov, šeg in kolektivnih komunikacijskih oblik.

⁵⁶ N i e d e r e r (gl. op. 35), 149.

vaške instance katoliške cerkve. V Blatnem dalj časa ni nobenega duhovnika. Prej je prihajal vsaj enkrat na teden, danes pa sploh ne več redno. Cerkev je pogosto prispevala k oblikovanju identitete nacionalnih skupin.⁵⁷

Tako so Blačani v zadnjih 20 letih sami izvedli prav malo kulturnih aktivnosti. Mogoče so prebivalci slutili tudi take posledice ukinitve šole, saj so ji nasprotovali tako, da otrok nekaj časa sploh niso pošiljali v šolo. Tako ostajata samo dva praznika — poletni praznik v eni gostilni in praznik ob obletnicah posvetitve kapelice pri drugi gostilni, ki bi mogla biti dejavnik identifikacijskega procesa,⁵⁸ pri čemer so praznik posvetitve spodbudili obiskovalci iz Gradca.

Omejenost v tem razmerju je vodila prav tako do »nazadovanja komunikacijskih kanalov«,⁵⁹ kar bova obravnavala še na drugem mestu.

Tako kot so kulturne dejavnosti v Blatnem deficitarno blago, je alkohol pomemben element vsakdanjega življenja.⁶⁰ Pomembnost alkohola za mnoge Blačane nam bi morala ostati prikrita kakor raba slovenskega jezika pri mnogih prebivalcih. Kljub temu smo vedno znova dobili namige o pitju alkohola. Tako je Michael Leitner menil, da »jih je nekaj«, ki »kar dosti pijejo«. Christine Ziegler pripoveduje: »Moški so bili sami zase, so šli v gostilno...«

Zdi se, da je v Blatnem bistveno ozadje za alkoholizem mnogo manj »psihosocialna dispozicija« posameznika⁶¹ kakor celotna konstelacija vsakdanjika. V Blatnem pitje nadomešča — predvsem pri moškem prebivalstvu — druge zaposlitvene nemožnosti in je ostanek kolektivnih potreb po zabavi. Seveda je mogoče ugovarjati, da se drugod prav tako veliko pije in da alkoholizem ni noben specifičen problem našega raziskovalnega področja. Takoj moramo dodati, da nimamo nobenih podrobnih študij, ki bi dokazovale, da je ta problem v Blatnem izrazitejši kot v drugih avstrijskih naseljih. Kljub temu imamo vtis, da se po eni plati tu pije čez mero in da je po drugi plati pitje bolj kot sicer drugod le samo sebi namen in ne dopolnilo kakršnikoli dejavnosti.

Poleg tega dominira v Blatnem tudi pritisk, ki v normiranem vsakdanjem življenju dopušča celotno paleto subtilnih spodbujanj k pitju.⁶² Kot primer naj omeniva človeka, ob katerega hiši vsak dan hodijo obmejne carinske in žandarmerijske patrulje in pri katerem imajo vmesno postajo. Pri našem prvem obisku si skoraj nismo drznili vstopiti, saj nas je bilo strah, da bomo zmotili uradni postopek. Po naših opazovanjih se pri teh obiskih vselej pije pivo. Seveda so nam, raziskovalcem, prav tako zmeraj znova ponujali pivo ali žganje.

Alkohol ne služi le kot nadomestek potreb po zabavi, temveč je prav tako poskus, pobegniti osebnim problemom. Sabini Horak ostaja dozdevno le alkohol za beg iz sveta. Na eni strani je drugi prebivalci vasi ne sprejemajo, saj ne sodi v utečeni normativni sistem pridne ženske. Na drugi strani je izpostavljena agresivnim dejanjem svojega moža, ki sicer ne najdejo

⁵⁷ Za podobno opozorilo za Nemško demokratično republiko se zahvaljujemo prof. dr. Ute Mohrmann iz vzhodnega Berlina.

⁵⁸ Helge Gerndt, Kultur als Forschungsfeld. Über volkscundliches Denken und Arbeiten, München 1986, 33.

⁵⁹ Jarren (gl. op. 45), 305.

⁶⁰ O etnološkem pri alkoholu prim.: Andreas C. Bimmer, Das Volkscundliche am Alkohol, v: Hessische Blätter (gl. op. 40), 10—36.

⁶¹ Prim. Otto Haseloff s sodelovanjem Volker Stoltz, Trinken in Deutschland, v: LUI 2, 1980, 82—89, navedeno po Bimmer (gl. op. 60).

⁶² Forschungsgruppe Ellwein/Zoll, Geselligkeitsformen und Trinkverhalten in der BRD unter besonderer Berücksichtigung des sozialen Zwangs zum Konsum alkoholischer Getränke, Unveröffentlichter Projektbericht, München 1982, navedeno po Bimmer (gl. op. 60).

odobravanja pri ljudeh, vendar pa nihče ne ponudi pomoči. V svoji materialni odvisnosti verjetno ne vidi nobene druge možnosti kot da z alkoholom lajša ali pozablja svoje življenjske težave.

Načeloma je s pitjem alkohola tako kot z dvojezičnostjo. Najraje bi ga prikrili in če previdno načneš to vprašanje, so reakcije prav silovite. Tako nam je Fritz Toppler precej jezno predlagal, naj gremo naokrog in vprašamo: »mogoče vam je kdo povedal, da je alkoholik«. Na naš odgovor, da želimo zgolj vedeti, ali problem obstaja, je čemerno menil: »Alkohol je povsod problem. Alkohol je povsod problem.« Trije posebej izraziti primeri alkoholizma pri osmih odraslih moških na vasi po našem mnenju nazorno dokumentirajo tipične vzorce ravnanja alkoholika in njegove družine: gre za povečan libido (neka žena nam je pripovedovala, da mož veliko preveč pije in kaže spolno zanimanje zanjo le takrat, ko je pijan). V drugem primeru je šlo za delirij, agresivnost do partnerja in otrok in za neprikrito sovrašтво otrok in partnerja do alkoholika. (Med našim bivanjem v Blatnem so nekega moškega poslali v oddelek za alkoholike v deželno bolnišnico v Gradcu, imel je halucinacije in ga ni bilo mogoče pomiriti, tako da je na pomoč klical celo žandarmerijo. Pri tem je bil v močno alkoholiziranim stanju nasilen do žene in hčere; hči nam je v pogovoru, polnem grobih kletvic, povedala, da je ne bi nič motilo, če bi se mu kaj zgodilo in da bi bila vesela, če bi se ga rešila itd.) V tretji družini baje mož popije zaboj piva na dan. V tej zvezi je zanimiv odgovor Margarite Toppler na vprašanje, ali grejo sem pa tja kdaj v gostilno: »V gostilno ne gremo nikoli, nismo nobeni pijanci.« To kaže prav na tisto asociacijo, ki je povezana z obiskom gostilne v Blatnem.

Blatno ponuja ljudem iz bližnje okolice priložnost, da se »sprostijo«. Mladi prihajajo, da bi tu pili. Tu si lahko dovolijo, česar si drugje ne bi mogli. Obnašajo se »kakor, da so v hosti«. Naslednji odlomek izvira iz terenskega dnevnika z naših postankov v Blatnem in opisuje večer z mladimi iz bližnjega večjega mesta.

»Cel večer se je razmeroma dosti pilo: tri ali najbrž še več zabojev piva na mizi ob oknu, kjer je mogoče sedelo 5 ljudi. Zaboj je bil postavljen pod mizo, da ni bilo treba vsakokrat posebej vstajati. En zaboj je bil prejšnji večer kupljen zaradi izgubljene stave, tako so se čutili tudi ostali dolžni kupiti enega. [. .]

Večina je bila tako pijanih, da so komaj hodili, pri vožnji z avtom jim je šlo navidez bolje.«⁶³ Da so na poti, polni ovinkov, vedno znova prometne nezgode, se razume samo po sebi.

Skratka: Če parafrazirava izjavo Elisabeth Katschnig-Fasch, potem pitje alkohola v Blatnem »ni zavesten odklon od vsakdanjika, temveč [. .] vsakdanjik« sam.⁶⁴

DVOJNA MEJA

Tudi Blatno je »območje podvojene marginalizacije, provincialnosti in meje«.⁶⁵ Na eni strani gre za administrativno razmejitev z drugo državo, katere jezik (vsaj v obmejnem področju) je izvorni jezik Blačanov in s tem

⁶³ Terenski dnevnik Georga Oswalda.

⁶⁴ Elisabeth Katschnig-Fasch, »In Wirtschaus bin i wia z'haus«. Zur kulturellen Bedeutung des Gasthauses für eine städtische Region, v: Herwig Enber (ur.), Grazer Gastlichkeit. Beiträge zur Geschichte des Beherbergungs und Gastgewerbes in Graz, Graz-Wien 1985, 123.

⁶⁵ Schilling (gl. op. 45), 352.

Na »lepo nedeljo« (žegnanjsko) igra v Dragah — kamor je pred letom 1919 sodil tudi avstrijski del Blatnega — kmečka godba (foto: J. Fikfak, 1988).

del njihove individualne biografije, na drugi gre za »imaginarno mejo«,⁶⁶ ki poleg geografske ločenosti pomeni razmejitev z regionalnim okoljem, v katerega središču je klasifikacija kot jezikovna manjšina.⁶⁷

Blačani občutijo to drugo mejo med drugim s svojim marginalnim geografskim položajem. Z javnimi prevoznimi sredstvi naselje ni dostopno,⁶⁸ od zadnje postaje do Blatnega je približno 10 km hoje. Ker v Blatnem ni trgovine, je oddaljenost od najbližjih naselij pomembna predvsem za tiste, ki nimajo avtomobila. Nakupovanja morajo natančno načrtovati, tako tisti, ki se peljejo s tujim, kot tisti z lastnim avtomobilom, saj si morajo čas razdeliti tako, da lahko delo doma v redu opravijo.

Vendar ta geografska odmaknjenost, ki se izraža tudi v organizaciji vsakdanjega življenja, v samorazumevanju Blačanov ni razumljena kot meja. Zdi se naravna danost, ki se je ne da spremeniti. Odsotnost pomembnih infrastrukturnih institucij, npr. zdravnika, trgovine itd. je sprejeta kot danost. Sprejetje teh dejstev pa pomeni tudi odpoved razvoju perspektiv, ki bi omogočile aktivno sooblikovanje življenjskega prostora kot prostora identitete. Marginalni položaj je s strani prebivalcev zavestno ponovljen, regionalna identiteta ne obstaja tu kot samozavest, temveč kot njeno nasprotje.

Blačani v svojih pripovedih pogostoma omenjajo državno mejo, deloma jo občutijo kot ločnico. »Tovrstne razmejitve vključujejo večpomenskost in so izvir konfliktov in strahov« meni Edmund Leach.⁶⁹ Kako močni so lahko

⁶⁶ To primerjavo uporablja Gerhard Roth, Grenzland. Ein dokumentarisches Protokoll, Wien 1981, 7.

⁶⁷ Gl. zgoraj.

⁶⁸ O tem prim. Gert Z a n g, Wie ein dörflicher Strukturumbbruch Lebensläufe und diese Lebensläufe den Strukturumbbruch beeinflusst haben, Schmals, Voigt (gl. op. 45), 91 ff.

⁶⁹ Edmund Leach, Kultur und Kommunikation. Zur Logik symbolischer Zusammenhänge, Frankfurt am Main 19, 46.

ti strahovi, smo ugotovili, ko so poskušali preprečiti našo raziskavo. Pri tem so nam očitali, da bomo raziskali celotno štajersko-jugoslovansko mejo; izzvenelo je, kakor da bi pripadali močni zaroti, ki namerava škoditi interesom obmejne pokrajine. Pri tem se ni nikdar razjasnilo, kdo je nazadnje vključil nadzorne ustanove in ali ni bil zunanji interes, da bi preprečili našo raziskavo, večji od tovrstnega interesa samih Blačanov.

Kar zadeva mejo, so konflikti Blačanov mnogo bolj banalni in navadni, pravzaprav ne morejo biti označeni kot konflikti, temveč so nekaj takega kot 'common sense' — mnenja o življenjskih razmerah v deželah realno obstoječega socializma. To včasih pomeni, da naj bi bili tam »nekateri zelo umazani in šlampasti«, »mentaliteta je prav tako drugačna«. Razmejitev uspeva pogosto prav zaradi slabše gospodarske situacije na drugi strani meje, ljudje tam so »zadovoljni z veliko več stvarmi kot naši tu.« Včasih se ta mnenja stopnjujejo celo do domneve, da naj bi bila hrana neužitna: »Ampak ko tam čez dobiš kaj za jest, sploh ne moreš jest, kar jedo. Oni pa dajo na to, kaj jedo za praznik.« Takšna negativna pripisovanja so redka. Verjetno je tudi še preveč sorodstvenih vezi, da bi bile takšne izjave pogostejše. Če pa se malo globlje vrta pri ljudeh, ki imajo stike s sosedi na jugoslovanski strani, potem se že sliši, »saj niso tako slabi, ti jugosi«. In ko pridejo na dan osebne izkušnje, je podoba o sosedih mnogo bolj pozitivna: »Prijatelji smo, nič nam nočejo.« Kako pogosto grejo čez mejo, nam ne povedo, saj je verjetno povezano s problemom dvojezičnosti. Mogoče nočejo preveč opozoriti na stike, da ne bi vzbudili »napačnih« asociacij. Cariniki so nam povedali, da je na meji prav živahen promet; če bi verjeli podatkom Blačanov, potem to ne drži. Vsekakor ima skoraj vsako gospodinjstvo v Jugoslaviji sorodnike. Čez mejo hodijo pretežno na obisk, včasih na pogreb, za nakup se odločajo le redki. Neka ženska nam je povedala, da je osnovna živila prej kupovala v Jugoslaviji, danes pa gre tja samo še k frizerju.

Sicer pa mejo razumejo kot nekaj vsakdanjega: »Ne sme se čez, vendar nič zato.« Ne smemo pozabiti, da ni danes nobenega Blačana, ki bi zavestno doživel določitev meje po prvi svetovni vojni. Težave so samo takrat, ko se živina izgubi na drugo stran. Tu pa po pravilu deluje sosedska pomoč in živino naženejo nazaj čez mejo. Poleg tega mnogi Blačani v meji ne vidijo ovire, saj jo lahko tako ali tako prekoračijo. »Za nas meja ni problem, saj smo z mejo zrasli.« Slabše je bilo po 2. svetovni vojni: »Prej, nekaj let po vojski, se sploh ni smelo čez.« Danes je meja med 15. novembrom in 15. marcem odprta le ob nedeljah, sicer pa trikrat na teden. »Zmeraj je bilo tako, vendar nas to ne briga,« se suho glasi komentar.

Občutljivo področje obmejnih stikov pomeni tudi zaposlovanje jugoslovanskih delavcev na avstrijski strani. Razmeroma kmalu smo opazili, da Ewald Heber zaposluje tuje delavce. Verjetno na to ne bi bili pozorni, če ne bi bilo vpadljivih reakcij domačinov. Nekaj so omenjali, vendar nič konkretnega. Ti delavci verjetno niso prijavljeni, pri nevarnem delu nimajo zaščitnih sredstev in delajo za plačo, s katero ne bi smeli plačati avstrijskih delavcev. Nekateri stvari kažejo na to. Morda pa je vendarle vse tako, kot je prav, saj je Ewald Heber povedal, da v Avstriji ne more najti primer- nih gozdnih delavcev. Zanimivo pa je, da svoje jugoslovanske delavce vselej nekako skriva, iz česar bi lahko po eni strani sklepali na ilegalnost. Po drugi strani pa bi moglo iti za povezavo z njegovo dejavnostjo funkcionarja svobodnjaške stranke, pred katere funkcionarji in simpatizerji si prizadeva skriti zaposlovanje tujcev.

Na koncu lahko rečeva, da obrobni položaj Blatnega prispeva k velikemu številu vsakdanjih problemov. Najbolj zanimivo pri tem se nam zdi,

Blačana, ki pride z avstrijske strani v Drage na »lepo nedeljo«, navadno spoznamo po drugačnem načinu oblačenja (foto: J. Fikfak, 1988).

da je učinek dvojezičnosti na oblikovanje kolektivne identitete kljub skoraj zaključeni asimilaciji tako globok. Vendar je vsekakor tudi tu jasno, da tega procesa ni mogoče obrniti. Prepoznavamo lahko zgolj posledice asimilacije.

Prevedel Jurij Fikfak

Zusammenfassung

»BEZEICHNET SIND WIR SCHON ALS JUGOSLAWEN«

An der steirisch-kärntnerisch-jugoslawischen Grenze liegt der kleine Ort Blatten, in dem eine Gruppe Grazer Kulturwissenschaftler ein Jahr lang geforscht haben.

In diesem Beitrag geht es um die Schwierigkeiten der Blattener bei der Konstruktion ihrer kollektiven Identität, die vor allem durch das ‚Stigma der Zweisprachigkeit‘ hervorgerufen werden. Die soziale Dimension stellt dabei das konstitutive Merkmal dieses Begriffes dar und bildet den theoretischen Hintergrund unserer Untersuchung. Nach dieser Konzeption konstituiert sich Identität durch Teilnahme an Interaktionsprozessen, in denen das Individuum die Balance zwischen den eigenen Bedürfnissen und Erwartungen sowie den Anforderungen und Erwartungen der an der Kommunikation beteiligten Interaktionspartner auszugleichen hat. Diesem beschriebenen Identitätsmodell in der Tradition des symbolischen Interaktionismus gegenüber wird auch die von Berger/Luckmann hervor gehobene zentrale Bedeutung der primären Sozialisation am Beispiel der Sprache herausgearbeitet. Einen weiteren bedeutenden theoretischen Ansatz, den wir in diese Arbeit einbringen wollen, fanden wir im double bind-Modell von Gregory Bateson, daß wir im Sinne von Norbert Elias von einer psychiatrischen auf eine soziale Ebene zu transformieren versucht haben.

Schon nach den ersten Aufenthalten in Blatten wurde klar, daß die Bewohner für die Konstitution ihrer kollektiven Identität das genaue Ausmaß der Kenntnis der slowenischen Sprache zu verbergen suchen — vor allem ihren österreichischen Mitbürgern gegenüber. Dies hat mit der Stigmatisierung als »Jugoslawen« oder »Windische« zu tun, von der die Laakener immer wieder betroffen waren

und betroffen sind. Diese Verleugnung bedeutet in letzter Folge aber auch eine Verdrängung von Teilen jener Weltbilder, die sie in ihrer Primärsprache Slowenisch als Kinder von der affektiv stark besetzten Rolle der Mutter vermittelt bekamen. Dies hat schwerwiegende Folgen, da daraus ein Druck starker Affekte entsteht, der die Chance verringert, einen kritischen Prozeß unter Kontrolle zu bringen. »Unfähigkeit zur Kontrolle geht gewöhnlich Hand in Hand mit hoher Emotionalität des Denkens und Handelns« (Elias). Werden die Blattener mit der Tatsache ihrer Zweisprachigkeit konfrontiert, reagieren sie meist sehr emotionell und vergeben damit jede Chance, ihre Zweisprachigkeit diskursiv zu erörtern — z. B. durch das Verständnis ihrer Zweisprachigkeit als einer historischen Tradition und somit als einen identitätsstiftenden Faktor —, und damit in geeigneter Weise auf die Etikettierungen von außen zu reagieren. Dadurch kommt es zu tiefgreifenden Störungen bei der Identitätsfindung. Weil die Blattener zuviel Energie in die Abwehr von Bildern über sie verschwenden — z. B. ihre Etikettierung als »Windische« —, kommen sie nicht dazu, verschiedene Identitäten präsentieren zu können, mit denen sie auf Situationen von außen reagieren können. Den Etikettierungen von außen versuchen sie durch Anpassung an die deutschsprachige Bevölkerungsmehrheit zu entgehen. Der Assimilant muß jedoch die eigenen Erfahrungen verleugnen und muß versuchen, »jenes Defizit an individuellen und kollektiven Erfahrungen der anderen nachzuholen, diesmal jedoch nicht über affektiv stark besetzte Personen wie etwa der Mutter« (Boeckmann). Diese »Uminterpretation der Vergangenheit« ist schmerzlich und wird daher von den Blattenern verdrängt.

Auch dem Aspekt einer sogenannten »sozialen Identität« wird in diesem Aufsatz breiterer Raum eingeräumt. Dabei geht es einerseits um die Frage innerdörflicher Kommunikationsmodelle, wenn es kollektive Strategien zu entwickeln gilt. Durch eine Kontinuität des Zusammenlebens auf engem Raum und seit langer Zeit wird der auftretende Fremde — vor allem der Wissenschaftler — zur bedrohlichen Gestalt, an dem die Blattener wenig Gefallen finden (Sennett). Andererseits werden Aspekte der emotionalen und symbolischen Bedeutung ihres Lebensraumes behandelt.

In einem weiteren Abschnitt versuchen wir, die Rolle des Alkohols zu durchleuchten, der in Blatten als »kulturelle Aktivität« gedeutet werden kann. Alkoholkonsum ist in Blatten nicht bewußte Abwendung von Alltag, sondern Alltag selbst. Zum Abschluß geht es noch um den Aspekt der doppelten Grenze. Zum einen gibt die administrative Abgrenzung gegenüber einem anderen Staat, zum anderen gibt es eine »imaginäre Grenze« (Gerhard Roth), die neben der geographischen Abgeschlossenheit eine Ausgrenzung durch das regionale Umfeld darstellt, in deren Mittelpunkt die Klassifikation als sprachliche Minderheit steht.

Zusammenfassend kann gesagt werden, daß die periphere Situation in Blatten zu einer Vielzahl alltäglicher Probleme führt. Am interessantesten erscheint uns dabei die Tatsache, daß die Auswirkungen der Zweisprachigkeit auf die Bildung einer kollektiven Identität trotz nahezu abgeschlossener Assimilation so gravierend sind.